

הואיל משה

פרשת ויגש
שנת תשפ"א

הרב יצחק מאטצען
מח"ס הואיל משה ושא"ס

אך איתא במד"ר פרשת בא (פ' טו-א), אמרו ישראל לפני הקב"ה רבון העולמים, ארבע מאות שנה אמרת לנו להשתעבד ועדיין לא שלמו, אמר להם כבר שלמו שנאמר (שה"ש ב-יא) הנה הסתיו עבר, ופ"י ביפה תואר (טס) דקושי השעבוד הדומה לסתיו השלים הגלות עיי"ש.

ובספר חמודי צבי פרשת בראשית (דף מ"ז), כתב, דתירוץ זה דקושי השעבוד משלים הזמן ניחא רק לדעת הסוברים דמעת שקיבל אאע"ה על עצמו עול תורה ומצות יצא לגמרי מדין ב"נ ויש לו ולבניו אחריו דין ישראל לכל מילי, לזה בעת שנגזר עליהם עבדות הוי דינם כדין עבד עברי דכתיב ביה לא תרדה בו בפרך, ולזה המצריים שעבדו עמהם בפרך היה שלא כדין ולא נכלל בתוך הגזירה, להכי משלים קושי השעבוד זמן העבדות, משא"כ לדעת הסוברים דקודם מ"ת לא יצאו האבות לגמרי מדין ב"נ אף שקיימו תורה ומצות, א"כ כשנגזר עליהם עבדות הוי דינם כדין עבד כנעני דלא כתיב ביה לא תרדה בו בפרך ומותר לעבוד עמו בפרך כמש"כ הרמב"ם בהל' עבדים (פ"ט-ה"ח), והמצרים שעבדו עמהן בפרך בדין היו עושים ממילא אינו יכול קושי השעבוד להשלים הזמן עכ"ד.

ולכאורה יש להוכיח דקודם מ"ת יצאו מכלל ב"נ, דנודע קושיה המפ' איך נשא יעקב אבינו ע"ה שתי אחיות ועבר אלאו דואשה אל אחותה לא תקח, וכתב ביפה תואר (ב"ר פרשה ט"ו-ס"ז) בביאור הענין שיעקב נשא שתי אחיות, דיעקב אבינו ע"ה גירס כשנשאם, וממילא ל"ה אחיות כלל כדקיי"ל במסכת יבמות (דף כ"ב) דאין עריות אסורות לגרים, משום דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי ול"ה קורבה, וממילא ה"נ ל"ה אחיות כלל מטעם זה עיי"ש, וכ"כ המהרש"א במסכת יומא (דף כ"ח) עיי"ש.

וכתב בפרשת דרכים (הרוש א), דזה א"ש אי יצאו מכלל בני נח לגמרי, אז חשיבי רחל ולאחיה כגיירות גמורות, אבל אם לא יצאו מכלל בני נח להקל אינן נחשבות כגיירות עיי"ש, ומעתה מוכח מזה שיעקב נשא שתי אחיות משום דגיירם, דיצאו מכלל ב"נ לגמרי.

אך בספר שערי שמים (שער י"ז) כתב, דאיתא במסכת סנהדרין (דף נ"ז), כל ערוה שבית דין של ישראל ממתין עליה, בן נח מוזהר עליה, אין בית דין של ישראל ממתין עליה (בגן חייבי כריתות אחרות אביו ואחות אמו ואשת אחיו ואשת אחי אביו ואחות אשתו), אין ב"נ מוזהר עליה דברי ר' מאיר (ר' מאיר אליבא דר' עקיבא אמרה דנפקי ליה עריות בבני נח מעל כן יעוב איש וגו' והתם חייבי מיתות הוא דמביח), וחכ"א הרבה עריות יש (בגן כל חייבי כריתות) שאין בית דין של ישראל ממתין עליהן, ובן נח מוזהר עליהן (דלרבנן אתרבו בני נח מאיש איש

ובני דן חושים: ואיתא במדרש רבה בראשית (פרשה צ"ד-ט), בתורתן של רבי מאיר מצאו כתוב וכן דן חושים, עיי"ש. וצ"ב דלמה היה בתורתו של ר' מאיר גירסא אחרת.

והנבס"ד, דאיתא במסכת ב"ב (דף קכ"ג), בעי מיניה אבא חליפא קרויא מר' חייא בר אבא, בכללן (של ישראל כשבאו למצרים) אתה מוצא שבעים (כדכתיב כל הנפש לבית יעקב הבאה מצרימה שבעים), ובפרטן (כשהוא מונה אותן אחד אחד למעלה בפרשה) אתה מוצא שבעים חסר אחת (כדכתיב כל נפש ששים ושש ויוסף עם שני בניו הרי ששים ותשע) וכו' עיי"ש.

ואיתא בבראשית רבה (פרשה צ"ד-ס"ט) די ש אומרים דחשבון שבעים נפש נשלם ע"י חושים בן דן עיי"ש, ועיין במסכת ב"ב (דף קמ"ג), ההוא דאמר להו (בשעת מיתה) נכסיי לבניי, הוה ליה ברא וברתא (ולא היו לו אלא בן אחד וזכר וגם בנות היו לו), מי קרי אינשי לברא (יחידאה) בניי (לשון רבים וא"כ כל נכסיו נתן לבניו ואין הבנות בכלל), או דילמא לא קרו אינשי לברא בניי ולמושכה לברתה במתנה קאתי (ויחלקו הבנות עמו), אמר אביי, ת"ש ובני דן חושים (אלמא בן אחד קרי לשון רבים), א"ל רבא דלמא כדתנא דבי חזקיה שהיו מרובין כחושים של קנה (שגדלים הרבה ביחד), והביא המהרש"א מש"כ במדרש הנ"ל וז"ל, מדכתיב ובני לשון רבים כי חושים השלים המנין של שבעים נפש שהיה נחשב לשנים על שם שהיה נעשה מרובה באוכלוסין עכ"ל.

ואיתא בפרקי דר' אליעזר (פרק ל"ח) דכשבאו לגבול מצרים נתייחסו כל הזכרים ששים ושש איש ויוסף ושני בניו במצרים הרי תשעה וששים, וכתב בשבעים נפש, מה עשה הקב"ה נכנס במנין עמהם ועלו במספר שבעים נפש לקיים מה שנאמר אנכי ארד עמך מצרים וכו', וכן הוא במדרש רבה (פ' צ"ד-ט) ד"א דהקב"ה השלים עמהן את מנין שבעים עיי"ש, ובדעת זקנים מבעלי התוס' עה"פ אנכי ארך עמך מצרימה וגו' כתב וז"ל, ירדו במצרים נמנה הקב"ה עמהם בעצמו ובכבודו שהרי בפרטן לא תמצא אלא ס"ט וכתב בשבעים נפש וגו', הרי שנמנה הקב"ה עמהם והיו שבעים וכו' עיי"ש.

והנה המפ' כתבו הענין בזה דהוזקק הקב"ה דייקא להשלים לשבעים נפש, עפ"י מ' שהקשו כיצד יצאו ממצרים לפני שנשלם הזמן דארבע מאות שנה שנגזר על ישראל להיות במצרים, ותירצו דע"י שהשכינה ירדה עמהם למצרים, השכינה היא שהשלימה את יתר הזמן, וי"ל דבעבור זה ירדה השכינה עמהם להשלים חשבון שבעים נפש, כדי שיוודע לעין כל שהקב"ה ירד עמהם למצרים ובכך נשלמו הד' מאות שנה.

לכל האמור בפרשה ור"מ לא דריש איש איש לרבינו) עיי"ש, ולפי"ז י"ל דיעקב ס"ל כר' מאיר דאין ב"נ מוזהר על זה, וכיון שהיה להאבות דין ב"נ כמש"כ בפרשת דרכים, הותר ליעקב לישא שתי אחיות עכ"ד.

ומעתה מבואר דברי המדרש, דדייקא בתורתו של ר' מאיר מצאו כתוב ובן דן חושים, דר"מ לשיטתו דס"ל דב"נ אינו מוזהר על חייבי כריתות, ולפי"ז י"ל דלא יצאו מכלל ב"נ, ומעתה אין לומר דקושי השעבוד השלים הזמן, והטעם שיצאו קודם הזמן להשכינה השלים הזמן, וא"כ י"ל דהשכינה השלים למנין שבעים נפש, ואצ"ל דבני דן נחשב לשנים, ולכן בספרו של ר' מאיר מצאו כתוב ובן דן חושים, דלדעתו לא הוצרך להשלים המנין ע"י חושים לחושבו כשתיים ודו"ק.

ב) עוי"ל, עפ"י הנ"ל דלכן כתיב ובני לשון רבים כי חושים השלים המנין לשבעים נפש שהיה נחשב לשנים, אך לפי"ד המדרש דהקב"ה השלים למנין שבעים לא צריך לכתוב ובני, וראיה דהקב"ה השלים למנין שבעים, דאל"ה תקשי היאך יצאו ממצרים קודם הזמן, וע"כ משום דגלות השכינה השלים הזמן.

אך לפימש"כ בפרקי דר"א (פ' מ"ח) דלכן יצאו בני ישראל ממצרים אחר רד"ו שנים אף שהגזירה היתה על ד' מאות שנים, משום דהלילות השלימו, דמה שהמצריים עבדו עם בני ישראל אף בלילות זה השלים לד' מאות שנה עיי"ש, ולפי"ז לא צריכין לומר דהשכינה ירדה עמהם למצרים, והשכינה היא שהשלימה את יתר הזמן.

ואיתא במסכת נדרים (דף ל"ב), א"ר אבהו א"ר אלעזר, מפני מה נעשו אברהם אבינו ונשתעבדו בניו למצרים רד"ו שנים, מפני שעשה אנגרייא בת"ח, שנאמר וירק את חניכיו ילידי ביתו עיי"ש, וכתב ע"ז בנחלת בנימין דלמאן דס"ל דלכן ירדו בני ישראל למצרים משום שאע"ה עשה אנגרייא בת"ח, א"א לומר דלילות השלימו, דהא אע"ה הלך למלחמה אף בלילה כדכתיב ויחלק עליהם לילה, וא"כ גם הלילות היו בכלל הגזירה וא"א לומר דלילות השלימו עיי"ש. אך איתא שם, ושמואל אמר מפני שהפריז על מדותיו של הקב"ה שנאמר במה אדע כי אירשנה עיי"ש, ולפי"ז שפיר י"ל דלכן יצאו ממצרים קודם הזמן, דלילות השלימו.

ובספר משנת רבי אליעזר (פ' אמור) כתב דכוונת אע"ה היתה באמרו במה אדע, דהחזקוני (פרשת לך) כתב דאברהם לא שאל מהקב"ה אות על הבטחת הארץ, אלא היה דואג על הבטחה זו שכל הבטחותיו של הקב"ה הם על תנאי אם יקיימו מצוותיו, ולכן בקש הברית מאת הקב"ה שהרי שבועותיו הם בלא תנאי עכ"ד, ולכאורה היכן מצינו שהבטחת הקב"ה היה בתנאי שיהיו בניו ראויים לכך, הלא הבטחת הקב"ה (פרשת לך י"ג-ט"ו) כי את כל הארץ אשר אתה ראה לך אתננה ולזרעך עד עולם נאמרה בסתמא, וי"ל דכתיב בפרשת נח (פרשה ט"ו) ויאמר אלקים זאת אות הברית אשר אני נתן בני וביניכם ובין כל נפש חיה אשר אתכם לדרת עולם, וכתב רשיז"ל וז"ל, נכתב חסר שיש דורות שלא הוצרכו לאות לפי שצדיקים גמורים

היו כמו דורו של חזקיהו מלך יהודה ודורו של ר' שמעון בן יוחאי עכ"ל, הרי דכל מקום דכתיב דרת חסר יש לפרש דלמעוטי שלא כל הדורות העתידין שווין בכך, ומעתה גם לגבי הבטחת נחלת הארץ דכתיב בפרשת לך (פרשה י"ז) והקמתי את בריתי ביני ובינך ובין זרעך אחריו לדרתם לברית עולם, להיות לך לאלקים ולזרעך אחריו, ונתתי לך ולזרעך אחריו את ארץ מגוריו את כל ארץ כנען וגו', דכתיב לדרתם חסר וי"ו, יש לפרש שלא יהיו כל הדורות שווין בה, דרק כאשר יהיו צדיקים גמורים יזכו לרשת את הארץ, ולכן שאל אברהם אבינו במה אדע שבני יהיו צדיקים וירשנו, דלמא ח"ו לא יהיו בני צדיקים ולא יזכו בארץ, וכתב שם דכ"ז איתא אי ס"ל יש אם למסורת ודייקין לדרתם חסר כתיב וי"ל דלא חטא אע"ה במה ששאל במה אדע, משא"כ אי ס"ל יש אם למקרא או לדורותם מלא קרינן ולא ממעטינן שלא יהיו כל הדורות שווין עיי"ש, ובמסכת כריתות (דף י"ח) מבואר דר"מ ס"ל יש אם למסורת עיי"ש.

ומעתה מבואר דברי המדרש, דבתורתו של ר' מאיר דס"ל יש אם למסורת, ולפי"ז לא חטא אברהם במה שאמר במה אדע, וע"כ דגלות מצרים הוא בשביל שעשה אנגרייא בת"ח, ומעתה אין לומר דלכן יצאו קודם הזמן דלילות השלימו, והטעם שיצאו קודם הזמן דהשכינה השלים הזמן, וא"כ י"ל דהשכינה השלים למנין שבעים נפש, ואצ"ל דבני דן נחשב לשנים, ולכן בספרו של ר' מאיר מצאו כתוב ובן דן חושים, דלדעתו לא הוצרך להשלים המנין ע"י חושים לחושבו כשתיים ודו"ק.

ג) עוי"ל, דאיתא ביבמות (דף פ"ט), תנן התם אין תורמין מן הטמא על הטהור (משום הפסד כהן), ואם תרם, בשוגג תרומתו תרומה, במזיד לא עשה ולא כלום, מאי לא עשה ולא כלום, אמר רב חסדא לא עשה ולא כלום כל עיקר, דאפילו ההיא גריוא (תרומה) הדר לטיבליה וכו', ולקמן (דף פ"ט) איתא א"ל רבה לרב חסדא, לדידך דאמרת לא עשה ולא כלום כל עיקר דאפילו ההיא גריוא הדר לטיבליה, מאי טעמא גזירה דלמא פשע ולא מפריש, מי איכא מידי דמדאורייתא הוי תרומה (כד' אלעאי דא"ר אלעאי מנין לתורם מן הרעה על היפה שתרומתו תרומה דכתיב ולא תשא עליו חטא בהרבים את חלבו ממנו ואם אינו קרוש נשיאות חטא למה מיכן לתורם מן הרעה על היפה שתרומתו תרומה) ומשום דלמא פשע אפקוה רבנן לחולין, וכי בית דין מתנין לעקור דבר מן התורה וכו', שלח ליה רב חסדא לרבה ביד רב אחא בר רב הונא, ואין בי"ד מתנין לעקור דבר מה"ת והתניא וכו', ולקמן (דף ז') איתא, תא שמע, דם שנשטמא וזרקו, בשוגג הורצה במזיד לא הורצה, והא הכא דמדאורייתא ארצויי מרצה, דתניא, על מה הציץ מרצה, על הדם ועל הבשר ועל החלב שנשטמא, בין בשוגג בין במזיד בין באונס בין ברצון בין ביחיד בין בצבור, ואמרי רבנן לא הורצה וקא הדר מעייל חולין לעזרה וכו' עיי"ש.

וכתבו התוס' (ד"ה בין ביחיד), כמאן דאמר טומאה דחוויה בצבור, דלמאן דאמר הותרה בצבור לא בעי ציץ לרצויי כדמוכח בכיצד צולין (דף ז'). עכ"ד, והקשה המהרש"א ביומא (י) דהא ביומא פריך הגמ' מהך ברייתא למ"ד טומאה הותרה בצבור, דאי סלקא דעתך טומאה היתר היא בצבור למה לי לרצויי, ומשני לה רב נחמן דכי קתני הציץ

שם (דף נ"א), ועיין בכס"מ הלכות ביאת מקדש (פ"ד-ה"י), ואלו הן מן הפרים הנשרפין ושעירים הנשרפין כמבואר ברמב"ם הל' מעשה הקרבנות (פ"א-ה"י), וא"כ אין בהם אכילה כלל, וא"כ לא דמי ציבור לדיחיד, דביחיד מרצה גם להתיר בשר באכילה, ובציבור לא משכחת כלל להתיר בשר באכילה.

וצריך לומר דמאן דס"ל טומאה הותרה בציבור ס"ל כרב חסדא דיש כח ביד חכמים לעקור דבר מה"ת אפילו בקום ועשה, ודקתני כברייאתא דדם שנטמא במזיד לא הורצה, היינו להביא קרבן אחר, וא"כ לא מיירי כלל מן להתיר בשר באכילה, דאם לא הורצה להתיר בשר באכילה צריך להביא קרבן אחר, ואין זה חלוק מזה, ומשני שפיר בהנך דלא קביע להם זמן, אבל ביבמות שם דקאי אליבא דמ"ד דאין כח ביד חכמים לעקור דבר מה"ת בקום ועשה, ומה לא הורצה להתיר בשר באכילה, ליכא לשנויי הכי כקושיא הנ"ל, דכיון דמה"ת פטור הוי חולין בעזרה, וע"כ הוצרכו התוס' לומר דאתיא כמ"ד טומאה דחוויה בציבור, ושפיר מיושב קושית המהרש"א עכ"ד, ומבואר מזה דזה אי יש כח ביד חכמים לעקור דבר מה"ת בקום ועשה או לא, תליא בפלוגתא אי טומאה הותרה בציבור או דחוויה היא בציבור, דלמ"ד טומאה הותרה בציבור שפיר יש כח ביד חכמים לעקור דבר מה"ת אפילו בקום ועשה.

ואיתא במסכת יומא (דף ת), תניא, אחד זה ואחד זה (דיום הכפורים ופרה) מזין עליו כל שבעה מכל חטאות שהיו שם דברי ר' מאיר, ומפרש טעמא דס"ל טומאה דחוויה הוא בציבור (ובעינין טהרה מעלייתא והזאה בזמנה וכל יומא איכא לספוקי שמא היום יום שלישי לטומאתו בשלשה ראשונים ובשלשה האחרונים כל יומא ויומא איכא לספוקי שמא הוא שביעי) עיי"ש.

ונודע קושית המפ' היאך יצאו בני ישראל ממצרים קודם שנשלם זמן השעבוד שנגזר עליהם ועבודם וענו אותם ארבע מאות שנה עכ"ק, וראיתי מהשפע חיים זצ"ל שכתב לתרץ, עפ"י הנ"ל דבית דין יכולים לעקור דבר מה"ת, ואיתא במדרש תנחומא פרשת נשא (ס"ב כ"ט), לא יאמר אדם איני מקיים מצות זקנים הואיל ואינן מה"ת, א"ל הקב"ה בני אין אתם רשאים לומר כן, אלא כל מה שגוזרים עליכם תהיו מקיימין שנאמר, ועשית על פי התורה אשר יורוך, למה, שאף על דבריהם אני מסכים שנאמר ותגזר אומר ויקם לך וכו', הרי דביד חכמי התורה לגזור ולעקור דבר מה"ת והקב"ה מסכים עמהם, ולפי"ז י"ל דאמנם גזר הקב"ה שישתעבדו במצרים ד' מאות שנה, אלא דמשה רבינו בכח חכמת התורה גזר שיקדימנו לצאת, וכיון דחכמים יכולים לעקור דבר מה"ת, הועיל תקנתו, וביטל הקב"ה את הגזירה דד' מאות שנה, ויומתק בזה מה דכתיב בפרשת שמות (פרשה ג-ב) וזה לך האות כי אנכי שלחתיך בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה וברש"י דהיינו קבלת התורה, כי משה שאל מי אנכי כי אלך אל פרעה וכי אוציא את ישראל ממצרים, וכוונתו, וכי היאך אוכל להוציאם הלא עדיין לא שלמו זמנם, על זה אמר לו הקב"ה בהוציאך את העם וגו' וכיון שתקבלו התורה ממילא דבכח זה תוכל לבטל גזירת השעבוד ולעקור דבר מה"ת עכ"ד השפע חיים זצ"ל.

מרצה אדיחיד, ואיבעית אימא אפילו תימא בציבור בהנך דלא קביע לה זמן (שלג נדחית טומאה אצליהן קאמר דצין מרצה עליהן), ולפי"ז מבואר דהברייתא אתיא אף כמ"ד טומאה הותרה בציבור, וקשה דאמאי כתבו התוס' דהברייתא אתיא כמ"ד טומאה דחוויה בציבור עכ"ק.

וכתב בשו"ת בית שערים חאו"ח (סי' שי"ז אות ט"ז) לתרץ, דאיתא במסכת פסחים (דף פ), הפסח שנזרק דמו ואח"כ נודע שהוא טמא (הפסח או הדם) הציץ מרצה (ופטור מפסח שני), והקשו התוס' (ד"ה נזרק) דהרי נטמא בשר אפילו למ"ד ציץ מרצה על אכילות, אינו מרצה שיהיה מותר לאכול הבשר, רק לענין דמקרי יש בשר, ומהני זריקת הדם לפטור מפסח שני, וכו' נתן דס"ל במסכת פסחים (דף ע"ח:) דאכילת פסחים לא מעכבא, ולא בעינן רק גברא דחזי לאכילה, וא"כ האיך דייק בגמ' הא נודע ואח"כ נזרק לא מרצה, הא כיון דלא נודע קודם זריקת הדם אינו מרצה רק לפוטור מפסח שני, א"כ הא דנודע אינו מרצה היינו שחייב בפסח שני, ואמאי, הא האי דאינו מרצה הוא רק מדרבנן, דאי מה"ת בלא נודע אמאי מרצה, ואיך חייבוהו רבנן בפסח שני, כיון דמה"ת פטור הוי חולין בעזרה וכו', ונראה לריב"א דלא מיירי מתני' אלא בטומאת דם, וא"כ אי ציץ מרצה הבשר מותר באכילה, וע"ז דייק בגמ' דנודע ואח"כ נזרק אינו מרצה להתיר הבשר באכילה, אבל מ"מ פטור מלעשות פסח שני עיי"ש, והקשה המהרש"א א"כ מאי פריך מהאי דציץ מרצה בין בשוגג בין במזיד, (דבגמ' שם דייק ממתני' הא נודע ואח"כ נזרק לא מרצה, ורמינהו על מה הציץ מרצה על הדם וכו' שנטמא בין בשוגג בין במזיד וכו' עיי"ש), אימא התם מיירי דמרצה במזיד ופטור מקרבן אחר, כיון דמה"ת פטור לא חייבוהו חכמים דהוי חולין בעזרה, אבל מתני' דהכא דנודע אינו מרצה היינו להתיר בשר באכילה ומדרבנן עיי"ש.

ובשער המלך הל' ביאת מקדש (פ"ד-ה"י) תמה ע"ד מהרש"א הנ"ל, דאמאי הקשה דייקא לפי' הריב"א, הא קושיא זו לכל הפירושים איתנייהו, אהא דפריך במסכת מנחות (דף כ"ה) ברייתא דדם שנטמא אברייאתא דעל מה הציץ מרצה, דאמאי לא משני הכי, שהרי ביבמות (ז) מוקי לברייתא דדם שנטמא לא הורצה להתיר בשר באכילה אבל בעלים נתכפרו, והא דאמרין בברייתא דעל מה הציץ מרצה דבמזיד הורצה, היינו שאין צריך להביא קרבן אחר עיי"ש, ותי' השע"מ דלא ניחא ליה לאוקמי בהכי, משום דקתני בין בשוגג בין במזיד, ובשוגג מרצה גם להתיר בשר באכילה, ואיך נימא דבמזיד אינו מתיר הבשר לאכילה רק שפטור מקרבן אחר, א"כ לא הוי מזיד דומיא דשוגג, ולהכי משני דקאי אטומאה או אזריקה לכל חד כדאית ליה, וא"כ גם במזיד מרצה אפילו על אכילת בשר עיי"ש.

ולפי"ז לכאורה יש להבין בהך דמסכת יומא הנ"ל, דאיך מוקי הך דבין בציבור בהנך דלא קביע להם זמן דומיא דיחיד כמש"כ הריב"א, (וח"ל כי קתני הציץ מרצה איחיד וקס"ד איחיד ממש קאמר, ופרכינן דהא בין ביחיד בין בציבור קתני, ופרכינן דדומיא דיחיד קאמרין, בהנחו דלא קביע להו זמן ע"כ), הא קרבנות ציבור שאין קבוע להם זמן ליכא רק פר העלם דבר של ציבור ושעירי ע"ז כדאיתא במסכת יומא (דף ג), וחגיגה דחשיב התם אינו קרבן ציבור, רק חשיב לה קרבן ציבור הואיל ובא בכנופיא כמבואר

ובזה יבואר דר"מ לשיטתו דס"ל טומאה דחוייה בציבור, ולפי"ז ס"ל דאין כח ביד חכמים לעקור דבר מה"ת, וקשה דאמאי יצאו ממצרים קודם הזמן, וע"כ משום דהשכינה ירדה למצרים והשלים המנין דשבעים נפש והשכינה השלים הזמן, ואצ"ל דבני דן נחשב לשנים, ולכן לא כתיב ובני דן חושים אלא ובן דן חושים דלא נחשב אלא לאחד והקב"ה השלים לשבעים נפש ודר"ק.

ד' עוי"ל, דנודע הקושיא דהיאך יצאו ישראל ממצרים קודם הזמן, דהגזירה היתה ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה, וא"כ איך יצאו אחרי היותם במצרים רק רד"ו שנים, וכתב בספר קרבן שבת (פרק א' ס' ד'), דאי אמרינן דישמעאל הוה בנו של אאע"ה א"כ גם הוא בכלל הגזירה דכי גר יהיה זרעך, א"כ חל חובת הגלות על כל זרע אברהם דהיינו יצחק וישמעאל, ובדין שיהא כל אחד מהם משלם מחצית החוב דד' מאות שנה, ונמצא דשפיר השלימו בני ישראל את חלקם בגזירת השעבוד, ולא יצאו ישראל ממצרים קודם הזמן עכ"ד.

אך כתב בספר אור תורה (פ' לך אות מ"ט), כיון דהגר היתה שפחה, ומבואר במסכת קידושין (דף ס"ו:) כל מי שאין לה לא עליו ולא על אחרים קידושין הולד כמותה, ואיזה זה, זה ולד שפחה ונכרית, ולפי"ז הוה ישמעאל בנה כמותה ולא מקרי זרע אברהם, אך הא קיי"ל ביור"ד (ס' רס"ז ס"ט) דאם בא על שפחתו הולד הוה בן חורין לכל דבר, דחזקה אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות, ומסתמא שחררה כדי שלא יהא איסור, אך כתב, די"ל דכיון דאאע"ה לא קיים עדיין מצות פו"ר, שוב י"ל דלא שחררה, ועכ"ז לא עשה איסור, משום דעשה דפו"ר דוחה הלאו דלא תהיה קדשה עיי"ש.

אך י"ל דע"כ שחרר אאע"ה את הגר, דהנה בבעלי תוס' עה"ת (סו"פ חיי שרה) והמהרש"א במסכת יבמות (דף ק:) הקשו, דהיאך נשא אאע"ה את הגר שהיתה מצרית דעתידה תורה לאסור, הלא קיים כל התורה כולה, וכתב לא יבוא מצרי בקהל ה' עכ"ק, ובפשיטות י"ל דכיון דאאע"ה לא קיים מצות פו"ר, י"ל דעשה דפו"ר דחי הל"ת דלא יבוא מצרי, אך לכאורה קשה לפימש"כ המפ' דעשה דוחה רק חד לאו ולא שני לאוין, א"כ א"א לומר דאאע"ה נשא את הגר מכח עשה דוחה ל"ת, דהא איכא כאן שני לאוין לאו דמצרית ולאו דלא תהיה קדשה, כיון דהגר היתה שפחה, ועכ"ל דבדודאי שחרר את הגר.

ובהואיל משה שנת תשע"ו (אות קי"א) כתבנו הטעם דלא אמרינן עשה דוחה ב' לאוין, לפימש"כ בספר ישועות יעקב (סוף הל' פסח) בתשובת נכד המחבר, הטעם דבל"ת שיש בו כרת לא אמרינן עשה דוחה ל"ת, דהנה י"ל הטעם דאמרינן עשה דוחה ל"ת, עפי"מ דמבואר ברמב"ן (פרשת ויקרא) עה"פ וסמך ידו על ראש העולה ונרצה לו לכפר עליו, וכתב רשיו"ל וז"ל, על מה הוא מרצה לו, אם תאמר על כריתות ומיתות בי"ד או מיתה בידי שמים או מלקות, הרי עונשן אמור, הא אינו מרצה אלא על עשה ועל לאו שנתק לעשה עכ"ל, וכתב הרמב"ן ז"ל וז"ל, ואני תמה, וכי היכן עונשן אמור, כי

הקרבנות בשוגגין הן מרצין, ונוכל לומר שיכפרו על חייבי מיתה בידי שמים שוגגין, ועל חייבי מלקות שוגגין, ועל חייבי מיתות בי"ד שוגגין באותן שאין חייבין עליהן חטאת, כגון מכה אביו ואמו ומקלל, כשם שהחטאת מכפרת בחייבי כריתות שוגגין, ואולי בעבור שפירש הכתוב בחייבי מיתות בי"ד ובחייבי כריתות עונשן במזיד ובשוגג, ופירש בחייבי מיתה בידי שמים עונשן במזיד למיתה, ובחייבי לאוין למלקות, ולא פירש בהם שום עונש בשוגג, נראה להם לחכמים שכל העונש שבהם פרוש הכתוב, כי למה יפרש עונשן של אלו במזיד ובשוגג, ופרש עונש האחרים במזיד, ולא יפרש אותו בשוגג, ויאמר שיהא מחוייב להביא בהן עולה, ולכן ראו שאין בחייבי מיתה בידי שמים ובחייבי מלקות אלא עונשן המפורש בהן במזיד, אבל בשוגג אין עליהם שום נשיאות חטא, ואין צריכין ריצוי כלל עכ"ל, ומבואר מזה דבשוגג של עבירות שהן חייבי מיתה בידי שמים או של מלקות, אין עליהם שום נשיאות חטא כלל ואין צריכין ריצוי כלל.

וכן מבואר בחידושי הר"ן מסכת סנהדרין (דף פ"ד:), דאיתא (שם) רב לא שביק לבריה למישקל ליה סילוא (קמץ ישיב לו בבשרו), מר בריה דרבנא לא שביק לבריה למיפתח ליה כוותא (כחיה להוציא ליחה ממנו), דילמא חביל והו"ל שגגת איסור, ופריך, אי הכי אחר נמי (לא ליפתח שהרי כל ישראל הוזהרו על חבלת חבירו דכתיב לא יוסיף פן יוסיף), ומשני, אחר שגגת לאו (כשאין מתכוין הוי שגגה באיסור שזדונו לאו בעלמא דקיל), בנו שגגת חנק עיי"ש, וכתב הר"ן לבאר שהטעם הנכון דשגגת לאו מותר, מפני שלא מצינו שעונש הכתוב כלל, ואפשר שאפילו בדיני שמים אינו מתחייב עיי"ש, והרי זה כסברת הרמב"ן ז"ל, דמדולא מצינו שעונש הכתוב שגגת לאו מוכח שאין בו איסור כלל.

מבואר מזה דעבירת לאו אינו אלא אם עובר עליה במחשבה ובמעשה דהיינו שעושה במזיד ובשואט נפש, אבל אם עשה עבירה בשוגג בלא דעת זה לא נחשב לחטא כלל, ולפי"ז י"ל דהיינו טעמא דאמרינן עשה דוחה ל"ת, כיון דאינו עובר על הל"ת כי אם לצורך קיום העשה נמצא דאינו עובר על הלאו רק במעשה ובלא מחשבת עבירה ומשו"ה הותר הל"ת עבור קיום העשה, וכ"ז בל"ת גרידא, משא"כ בל"ת שיש בו כרת דחייב קרבן על שגגתו, הרי אף בלי מחשבת עבירה הוי המעשה בעצמה חטא שצריך עליה כפרה, ולכן אף כשעובר עליו מפני קיום העשה ואין בו מחשבת עון מ"מ לחטא יחשב דסוכ"ס הרי הוא מעשה עבירה, ולכן בל"ת שייב"כ אמרינן דהל"ת אינו נדחה עכ"ד הישועות יעקב.

והנה הר"ן ביומא (פ"א) הביא בשם הראב"ד, דהא דשוחטין לחולה בשבת ואין מאכילין אותו נבילה אף דשבת בסקילה וחמור, מ"מ כיון דנבילה עובר על כל כזית וכזית הו"ל ריבוי לאוין וחמור יותר מאיסור סקילה דשבת עיי"ש, ולפי"ז כתב בשו"ת אבני ציון ח"א (פ"א אות ד') די"ל דאף דלאו אחד אם עבר בשוגג אינו צריך כפרה, מ"מ בב' לאוין דחמור מאיסור כרת שפיר צריך כפרה אם עבר בשוגג עיי"ש, ולפי"ז כיון דבשני לאוין אמרינן דצריכין כפרה בשוגג שפיר מובן אמאי אמרינן דעשה דוחה רק לאו אחד ולא שני לאוין.

א"כ שוב נמצא דקושי השעבוד היה שלא כדין, ושפיר י"ל
דהשלים הזמן.

ובספר דרש משה בפרשתן (דף פ"ח), ד"ה ונ"ל לבאר כתב לבאר מה
דאיתא במדרש רבה פרשת וישב (פרשה פ"ד-ט"ו) אמרו השבטים נלך
ונתפוש דרכו של עולם, כנען שחטא לא לעבד נתקלל, אף זה לכו
ונמכרנו לישמעאלים עיי"ש, וצריך ליתן טעם מה חיבור יש ליוסף
עם כנען, ועניתי ואמרתי טעם הגון, דאיתא בגליא רזא מובא
בילקוט ראובני ערך גלגולים דיוסף היה גלגול אליעזר ואליעזר
היה עבד כנעני לאברהם, ולכן לעבר נמכר יוסף, וכתבו המפ' דזה
היתה כוונת השבטים שמכרוהו לעבד, וזהו ג"כ כוונת המדרש
הנ"ל, שהשבטים אמרו כנען שחטא לא לעבד נתקלל, אף זה שהוא
מגלגול אליעזר שהיה עבד כנען, לכו ונמכרנו לישמעאלים לעבד.

אמנם לפימ"ש"כ הנחלת בנימין (מצוה פ"ה) דאברהם היה צריך לשחרר
לאליעזר כששלחו לקדש את רבקה כי עבד לא שייך בקידושין
עיי"ש, א"כ לפי"ז לא יפה עשו השבטים במה שמכרו את יוסף
לעבד, שהרי אליעזר נשתחרר, עיי"ש מה שהאריך בזה.

ואיתא במסכת כתובות (דף ע"א), מנין לברכת חתנים בעשרה, שנאמר
ויקח עשרה אנשים מזקני העיר ויאמר שבו פה עיי"ש, ובתוס' (ד"ה
שנאמר) כתבו, דבמסכת כלה מיייתי לה מקרא דויברכו את רבקה,
והתם ברכת אירוסין והכא ברכת נישואין, ויש ללמוד משם, שיש
לברך ברכת אירוסין לאשה המתקדשת על ידי שליח, שהרי אליעזר
שליח היה עיי"ש, מבואר מזה דאליעזר היה שליח לקדש את
רבקה, וכן איתא במדרש לקח טוב עה"פ ויוצא העבד כלי כסף
וכלי זהב ובגדים ויתן לרבקה, אלו נתן לשם הקידושין כי
הראשונים היו לשם מתנה עיי"ש, וכ"כ החזקוני דתחילה נתן
סבלונות ואחר כך קדשה עיי"ש.

והקשה בספר פנים יפות (עה"פ ויאמר אברהם אל עבדו) דהיאך עשה אברהם
את אליעזר שליח לקדש את רבקה, הרי אברהם עצמו היה שליח
מיצחק, ובמדרכי במסכת קידושין (אות תק"ה) הביא שיטת הקדוש
מדרוש דאין שליח עושה שליח בקידושין, וכ"כ הבית יוסף בשו"ע
אבהע"ז (ס' ל"ה), וי"ל דהנה בלא"ה קשה היאך עשה לאליעזר שליח
הרי עבד היה ולא בר שליחות הוא, אלא די"ל דהא דאמרין דעבד
לא הוה בר שליחות היינו דוקא לאיש אחר שאין העבד ראוי להיות
שליח, אבל כלפי אדונו שאני דשפיר יכול להיות העבד שליח
לאדונו, ולא מתורת שליחות הוא אלא משום דיד עבד כיד רבו,
ולכן שפיר היה יכול אליעזר להיות שליחו של אברהם לקדש את
רבקה דלא היה בגדר שליח שני אלא הו"ל כגופו וכאברהם עצמו
דכידא אריכתא דמי, ובוה מובן מה שהקדים אליעזר לומר עבד
אברהם אנכי, דרצ"ל שלא יקשה בעיניהם כיצד ראוי הוא להיות
שלוחו של אברהם לקדש את יצחק הרי אין שליח עושה שליח,
ולכן פתח ואמר עבד אברהם אנכי והו"ל כגופו של אברהם ולא הוי
בכלל שליח שני עכ"ד, וכ"כ בספר המקנה בקונטרס אחרון
חידושים להל' קידושין (ס' ל"ה ס"ו) עיי"ש.

אך זה תליא אי דרשינן טעמא דקרא או לא, דאי דרשינן טעמא
דקרא שפיר י"ל דטעמא דאמרין עשה דוחה ל"ת משום
דאיסורי לאוין המה רק במחשבת עבירה, ולכן רק בל"ת גרידא
אמרין עשה דוחה ל"ת, משא"כ בשני לאוין דגם שוגג צריך
כפרה אז לא אמרין עשה דוחה ל"ת, משא"כ אי ס"ל לא דרשינן
טעמא דקרא, לא שייך לומר דלכן אמרין עשה דוחה ל"ת משום
דשוגג בלאו אינו צריך כפרה, וי"ל דהוא גזיה"כ ומה לי חד לאו
ומה לי שני לאוין.

ואיתא במסכת ב"מ (דף קט"ו), תנו רבנן, אלמנה בין שהיא ענייה
בין שהיא עשירה אין ממשכנין אותה (שנאמר לא תחבול בגד אלמנה) דברי ר'
יהודה, ר' שמעון אומק, עשירה ממשכנין אותה, ענייה אין
ממשכנין אותה, שאתה חייב להחזיר לה ואתה משיאה שם רע
בשכנותיה (שאתה יוצא ונכנס אצלה שחרית וערבית), ר' יהודה לא דריש טעמא
דקרא, ור"ש דריש טעמא דקרא עיי"ש, ובירושלמי (פ"ט-ה"ג) איתא,
תני, אלמנה בין ענייה בין עשירה אין ממשכנין אותה שנאמר לא
תחבול בגד אלמנה אחד ענייה ואחד עשירה דברי ר' מאיר עיי"ש,
הרי דר' מאיר ס"ל דלא דרשינן טעמא דקרא, ועיין בחידושי
מהר"ן חיות במסכת גיטין (דף י"ב:) ד"ה גמרא, ועיין בספר מלא
הרועים ח"ב ערך טעמא דקרא (אות ה').

ובזה יבואר שפיר דברי המדרש, דבתורתו של ר' מאיר דס"ל לא
דרשינן טעמא דקרא, ולפי"ז ס"ל דעשה דוחה אף שני לאוין,
ומעתה י"ל דאע"ה לא שחרר את הגר, והו"ל ישמעאל בן
האמה דוולדה כמותה שאין מתייחס אחר האב, לא שייך לומר
על ישמעאל כי גר יהיה זרעך, ולא שייך לומר דחצי הגלות חל
על ישמעאל, וקשה דאמאי יצאו ממצרים קודם הזמן, וע"כ
משום דהשכינה ירדה למצרים והשלים המנין דשבעים נפש
והשכינה השלים הזמן, ואצ"ל דבני דן נחשב לשנים, ולכן לא
כתיב ובני דן חושים אלא ובן דן חושים דלא נחשב אלא לאחד
והקב"ה השלים לשבעים נפש ודו"ק.

ה) עוי"ל, דאיתא במד"ר פרשת בא (פרשה ט"ו-א), אמרו ישראל לפני
הקב"ה רבון העולמים, ארבע מאות שנה אמרת לנו להשתעבד
ועדיין לא שלמו, אמר להם כבר שלמו שנאמר (שה"ש ב"א) הנה הסתיו
עבר, ופ"י ביפה תואר (שם) דקושי השעבוד הדומה לסתיו השלים
הגלות עיי"ש, ומעתה אין צריך לומר דהמלאכים השלימו הזמן,
והתורה אינה שייכת להמלאכים.

אך איתא במסכת שבת (דף ע"א), אמר ר' חמא בן גוריא אמר רב,
לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים, שהרי בשביל משקל שני
סלעים מילת שנתן יעקב ליוסף יותר משאר בניו, נתקנאו בו אחיו,
ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים עיי"ש, וכתבו התוס' (ד"ה ה"ג)
ואע"ג דבלא"ה נגזר דכתיב ועבדום וענו אותם, שמה לא היה נגזר
עליהם עיניו כ"כ אלא ע"י זה עכ"ד, הרי דקושי השעבוד הוא
בשביל חטא דמכירת יוסף, ולפי"ז ליכא למימר דקושי השעבוד
השלים הזמן, אך אם נאמר דהשבטים צדקו במה שמכרו את יוסף,

ואיתא במסכת ב"מ (דף יג.), רב נחמן ורב חסדא דאמרי תרווייהו, המגביה מציאה לחבירו לא קנה חבירו, מאי טעמא? הוי תופס לבעל חוב במקום שחב לאחרים והתופס לבע"ח במקום שחב לאחרים לא קנה, ופירש"י, כאדם הבא מאליו ותופס ממון חבירו בשביל חוב שיש לאחר עליו ובא לקדם עד שלא יתפסנו בעל חוב אחר ונמצא תופס זה חב בתפיסתו וזאת את הנושים האחרים לא קנה, כדאמר בכתובות דלאו כל כמיניה להיות קופץ מאליו וחב לאלו מאחר שלא עשאו הנושה שליח לתפוס עכ"ל, מבואר מזה שיטת רש"י דהיכא דעשאו שליח קנה התופס אף היכא דהוי חב לאחרים.

והתוס' (ד"ה תופס) כתבו, דמה שפירש"י משום דלא עשאו שליח אין נראה, דבפרק הכותב במסכת כתובות (דף פ"ד) איתא, יימר בר חשו הוי מסיק ביה זוזי בההוא גברא, שכיב (הלוח) ושביק ארבא (ספינה), א"ל (יימה) לשלוחיה זיל תפסה ניהליה, אזל תפסה, פגעו ביה רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע, א"ל את תופס לבע"ח במקום שחב לאחרים ואמר ר' יוחנן התופס לבעל חוב במקום שחב לאחרים לא קנה וכו' עיי"ש, ומוכח להדיא דאפילו בכה"ג דעשאו שליח אמרינן הך דינא דהתופס לבע"ח במקום שחב לאחרים לא קנה עיי"ש.

וכ"כ הרא"ש במסכת ב"מ (פ"א ס"י כ"ז) וז"ל, וכל התופס לבע"ח במקום שחב לאחרים לא קנה אפילו עשאו בע"ח שליח וכתב לו הרשאה, דלאו כל כמיניה לזכות לזה ולחוב לאחרים, ועל אותן אחרים לא כתב לו הרשאה (ובפולא חריפתא פירוש כלומר אינו יכול לכתוב לו הרשאה) ואין יד השליח כיד המשלח לחוב לאחרים כדמוכח בכתובות גבי יימר בר חשו וכו' עכ"ל, ובמסכת גיטין (פ"א ס"י י"ג) כתב הרא"ש וז"ל, ואפילו עשאו הבע"ח שליח לתפוס לא קנה, ולא דמי להאי דאמר בעלמא שלוחו של אדם כמותו, דלאו כל כמיניה לשוויה שליח כדי לחוב לאחרים עיי"ש, ומבואר מזה דמה שאדם יכול לעשות שליח, היינו רק לזכותו אבל לעשות שליח לחייב אחרים זה אינו יכול, אף דהמשלח בעצמו יש בידו לחייב אחרים מ"מ אינו יכול להעביר בזה כוחו לשליח

אמנם זה א"ש לשיטת רש"י דס"ל דהיכא דעשאו שליח קנה אף במקום שחב לאחרים, משא"כ לשיטת התוס' דגם בשליח לא מצי לתפוס היכא דחב לאחרים הדקל"ד דאיך אהני מה שתפס משה את התורה.

ובספר מאורות נתן ערך שער טוען ונטען (סנסנים קצרים את א) כתב ליישב קושית התוס' הנ"ל, עפימ"ש"כ בספר פני יהושע במסכת כתובות (סו) הטעם דתופס לבעל חוב לא קני אפילו היכא דעשאו שליח, משום דאין שליח לדבר עבירה עיי"ש, וכתב בשו"ת בית אפרים הטעם דהוה עבירה, משום דהלוה משועבד לשאר בעלי חובות כמו לזה, ואם היו באין לגבות ביחד ואין להלוה לשלם לכולם, היה הבית דין פוסקים דחלוקו, וע"כ הוי זה התופס כמי שתפס מבעל חוב עצמם, כיון דכל הבעלי חובות יש להם שעבוד בשוה על הלוה, ולפי"ז אי שעבודא לאו דאורייתא לא הוי אלא

עבירה דרבנן דהלא כל עיקר שעבודם אינו אלא מדרבנן, וידוע שיטת המהרי"ט הובא במל"מ פ"ב מהל' רוצח דבעבירה דרבנן אין השליחות בטל, ולכן כתב רש"י דאם עשאו שליח קנה משום דסבר להלכה שעבודא לאו דאורייתא, אבל התם במסכת כתובות הוי רב פפא, ולדעת הרי"ף סבר רב פפא דשעבודא דאורייתא (עיי' בש"ך ח"מ ס"י ל"ט), ולפי"ז הוי עבירה דאורייתא, ולכן שפיר אמר לשליח את תופס לבעל חוב במקום שחב לאחרים ולא קנה עכ"ד.

היוצא לנו מזה, דאי ס"ל דבעשאו שליח מהני תפיסה אף במקום שחב לאחרים, לפי"ז י"ל דנשתחרר אליעזר, ושפיר עשה אברהם את אליעזר לקדש אשה ליצחק, משא"כ אי ס"ל דאף בעשאו שליח אמרינן תופס לבעל חוב במקום שחב לאחרים לא קנה, לפי"ז י"ל דאליעזר לא נשתחרר, והשליחות מהני משום דיד עבד כיד רבו, וממילא לא שייך כאן תופס לבעל חוב.

ואיתא במסכת בכורות (דף מ"ה), מי שלא בכרה אשתו וילדה שני זכרים, נותן ה' סלעים לכהן (דאחד מהן בכור), מת אחד מהן בתוך שלשים יום האב פטור (דמצי למימר הבכור מת), מת האב והבנים קיימים, ר' מאיר אומר אם נתנו עד שלא חלקו נתנו ואם לאו פטורין, ר' יהודה אומר נתחייבו נכסים (נכסי האב נתחייבו לכהן כבעל חוב וחייבין לפרוע בין שניהם) וכו' עיי"ש, וכתב בתומים (ס"י ל"ט סק"ב) דר' מאיר ס"ל שעבודא לאו דאורייתא, ור' יהודה ס"ל שעבודא דאורייתא עיי"ש.

ומעתה מבואר דברי המדרש, דבתורתו של ר' מאיר דס"ל שעבודא לאו דאורייתא, ולפי"ז ס"ל דבעשאו שליח מהני תפיסה אף במקום שחב לאחרים, ולפי"ז י"ל דנשתחרר אליעזר, ולפי"ז איכא חטא דמכירת יוסף, וע"ז היתה קושי השעבוד, וליכא למימר דקושי השעבוד השלים הזמן, והטעם שיצאו קודם הזמן דהשכינה השלים הזמן, וא"כ י"ל דהשכינה השלים למנין שבעים נפש, ואצ"ל דבני דן נחשב לשנים, ולכן בספרו של ר' מאיר מצאו כתוב וכן דן חושים, דלדעתו לא הוצרך להשלים המנין ע"י חושים לחושבו כשתים ודו"ק.

ו) עוי"ל, עפימ"ש"כ רש"י"ל פרשת לך (פרשה ט"ו-י"ג) עה"פ כי גר יהיה זרעך, דחשבינן הגלות מלידת יצחק, ומשנולד יצחק עד שישאל יצאו ממצרים הוה ארבע מאות שנה עיי"ש, וכן בפרשת בא (פרשה י"ב-ט) עה"פ ומושב בני ישראל וגו', כתב רש"י"ל וז"ל, אשר ישבו במצרים אחר שאר הישיבות שישבו גרים בארץ לא להם, שלשים שנה וארבע מאות שנה, בין הכל משנולד יצחק עד עכשיו היו ארבע מאות שנה וכו' עיי"ש, וכן איתא במדרש שוחר טוב תהלים (פרשה י"ח) עה"פ עם חסיד תתחסד, א"ר שמואל לפי שהיה הקב"ה מפתה את משה כל שבעת ימי הסנה שילך בשליחותו שנאמר ויאמר משה אל ה' בי ה' לא איש דברים אנכי גם אחד, תמול שנים מתמול שלשה, שלשום ארבעה, משלשום חמשה, גם ששה, מאז שבעה, בשביעי אמר לו שלח נא ביד תשלח, והיה מסרב ואמר להקב"ה, רבוץ העולם כבר חשבתי מה שאמרת לאברהם אבינו בין

השלים הזמן, ואצ"ל דבני דן נחשב לשנים, ולכן לא כתיב ובני דן חושים אלא ובן דן חושים דלא נחשב אלא לאחד והקב"ה השלים לשבעים נפש ודו"ק.

ז) עוי"ל, עפימש"כ בספר ערבי נחל (הרוש ב' לפסח אות ד') הטעם דיצאו בני ישראל ממצרים קודם שנשלמו הד' מאות שנים שנגזר עליהם, לפי"מ דאיתא בסנהדרין (דף צ"ח.) א"ר אלכסנדר, ריב"ל רמי כתיב בעתה (הקטן יהיה לאלף והצעיר לגוי עצום אני ה' בעתה אחישנה) וכתיב אחישנה, זכו אחישנה לא זכו בעתה, רצ"ל כשיזכו מעשיהם ויעשו תשובה תבוא הגאולה קודם העת, משא"כ אם לא יזכו ח"ו, הגאולה מתאחרת עד עת הקבוע, וככה היה גם בגלות מצרים דמיד בשעת הגזירה היה שני זמנים לגאולה, זמן שהוא בעתה בארבע מאות שנים, וזמן בבחינת אחישנה אם יעשו תשובה, אלא לפי שזכו ישראל ועשו תשובה כמבואר במד"ר פרשת שמות (פרשה א-ל"ו) בפסוק וירא אלקים את בני ישראל וידע אלקים, רבנן אמרי וירא אלקים שעשו תשובה הבינונים וגם הרשעים הרהרו לעשות תשובה, וידע אלקים שאפילו אחד בחבירו לא היה יודע אלא הקב"ה לבדו, וזה מכוון את לבו וזה מכוון לבו ועושין תשובה עיי"ש, ולכן זכו ונתקיים בהם אחישנה ונגאלו קודם העת הקבוע עיי"ש.

ובספר פרדס יוסף (פ' שמיני) עה"פ בני אהרן הנותרים, הביא מה שמע מפ"ק של הגה"ק מאוסטראווצא זצ"ל, בטעם הדבר דלא מהני תשובה על חטא דעבודה זרה, עפמש"כ קמאי דהא דמהני תשובה הוא מטעם עשה דוחה ל"ת, וכדאיתא במסכת יומא (דף פ"ו:) גדולה תשובה שדוחה ל"ת שבתורה עיי"ש, וכיון דקיי"ל אעדל"ת שבמקדש לכן גבי חטא דעבודה זרה שכביכול הרים יד כלפי מעלה בקדוש ונורא שמו יתברך, הו"ל כל"ת שבמקדש, ושוב אין עדל"ת שבמקדש, ולכן לא מהני תשובה על חטא דעבודה זרה, ועד"ז ביאר מאמר הכתוב בתהלים (ק"א-ח) סמוכים לעד לעולם וגו' פדות שלח לעמו וגו' קדוש ונורא שמו, היינו סמוכים לעד לעולם מה שאנו דורשין סמוכין דכלאים בציצית דאמרינן עדל"ת עיין במסכת יבמות (דף טז.) ולכן פדות שלח לעמו היינו שמועיל תשובה, אבל קדוש ונורא שמו היינו אם פגם בשם השם וחטא בע"ז לא מהני תשובה דהו"ל בחינת קדוש דהוא כל"ת שבמקדש עיי"ש.

והא דאמרינן דאין עשה דוחה ל"ת שבמקדש, איתא במסכת זבחים (דף צ"ז:) ת"ר כל אשר יגע, יכול אפילו שלא בלע ת"ל בבשרה עד שיבלע בבשרה, יקדש להיות כמוהו הא כיצד אם פסולה היא הפסל ואם כשרה היא תאכל כחמור שבה [ופריש"י (פסחים דף מ"ה.) בשר חולין או שלמים שזמן אכילתו מרובה מחטאת ונגע בחטאת, יקדש להיות כמוהו, שאם פסולה היתה החטאת כגון פיגול או פסול אחר, תיפסל אף זו שבלעה ממנה, ואם כשרה היא, החטאת מהניא לבלועת הימנה לאסור באכילה אלא כחמור שבה כחומר החטאת שנבלע בה לפניו מן הקלעים ולזכרי כהונה וליום ולילה אחד]. ופרי"ן ואמאי (תיפסל משום האי פורתא) וניתי עשה (דואכלו אותם דכסיה) ולידחי את ל"ת (דלא תאכל דפסולה), ומשני אמר רבא אין עדל"ת שבמקדש, דתניא ועצם לא תשברו בו, ר"ש בן מנסיא אומר אחד עצם שיש בו מוח ואחד עצם שאין בו מוח, אמאי נייתי עשה (דאכילת מוח דכתיב ואכלו את הבשר בלילה הזה) ולידחי את ל"ת, אלא אין עשה דוחה ל"ת שבמקדש עיי"ש.

הבתרים ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה ועדיין לא נשלמו ולא עשו שם אלא מאתים ועשר, אמר לו הקב"ה לא כמו שאתה מחשב לעצמך, שמיום שנולד יצחק הקדמתי להם הקץ ודילגתי אותו, וכן אומר מדלג על ההרים וגו' וכבר נשלם עיי"ש.

ובספר חכמת התורה מהגאון רש"ק זצ"ל פרשת לך (דף ר"ד:) כתב, דזה דחשבינן הגלות מלידת יצחק תליא אם ארץ ישראל מוחזקת מאבותינו או לא, דאם מוחזקת הוא מאבותינו, א"כ כיון דהארץ הוא של אברהם וזרעו, ואחרים מושלים בו נחשב כגו, אבל אם א"י אינה מוחזקת מאבותינו, א"כ הארץ הוא של אברהם וכמה נחשב גר יותר מן הגויים, ולכן לא נחשב גר רק ע"י עבדום וענו, ול"ש לומר דהגלות התחיל מלידת יצחק עיי"ש.

ולכאורה יש להוכיח דארץ ישראל מוחזקת מאבותינו, דנודע קו' המפרשים דהיאך לקח יעקב שתי אחיות, כיון דהאבות שמרו כל התורה עד שלא ניתנה, אך הרמב"ן פ' תולדות (פרשה כ"ה-) כתב הטעם דלקח יעקב שתי אחיות אף דעתידה התורה לאסור, משום דהאבות לא קיימו התורה אלא בארץ ישראל ולא בחו"ל, ולכן לקח יעקב שתי אחיות בחו"ל, וגם עמרם לקח את יוכבד דודתו בחו"ל עיי"ש,

וכתב השפע חיים זצ"ל מובא בדברי תורה (שנה ד' גליין ט"ז,) דמה שכתב הרמב"ן דהאבות לא קיימו התורה רק בארץ ישראל ולא בחו"ל א"ש רק אם אמרינן דא"י מוחזקת לנו מאבותינו, וכבר היתה בה קדושת ארץ ישראל אז יש לחלק ולומר דבחו"ל לא קיימו את התורה רק בארץ ישראל, משא"כ אם אמרינן דארץ ישראל אינה מוחזקת לנו מאבותינו, ולא היתה בה עדיין קדושת ארץ ישראל, א"כ אי אמרינן דקיימו כה"ת עד שלא ניתנה, מהיכא תיתי לחלק ולומר דרק בארץ ישראל קיימו התורה ולא בחו"ל, ואז לא שייך לומר דאיכא נפקא מינה בין חו"ל לארץ ישראל עכ"ד (וכ"כ בספר זכרון יעקב פרשת ויחי.)

והבאנו מש"כ בספר שערי שמים (שער י"ז), דאיתא במסכת סנהדרין (דף נ"ז:) כל ערוה שבית דין של ישראל ממיתין עליה, בן נח מוזהר עליה, אין בית דין של ישראל ממיתין עליה (כגון חייבי כריתות אחרות ואחרות אביו ואחות אמו ואשת אחיו ואשת אחי אביו ואחות אשתו), אין ב"נ מוזהר עליה דברי ר' מאיר (ר' מאיר אליבא דר' עקיבא אמר ונפק ליה עריות בבני נח מעל כן יעוב איש וגו' והתם חייבי מיתות הוא דכתיב) וכו' עיי"ש, ולפי"ז י"ל דיעקב ס"ל כר' מאיר דאין ב"נ מוזהר על זה, וכיון שהיה להאבות דין ב"נ כמש"כ בפרשת דרכים, הותר ליעקב לישא שתי אחיות עכ"ד.

ולפי"ז מבואר דברי המדרש, בתורתו של ר' מאיר דס"ל דב"נ לא איתרבי לחייבי כריתות, ולפי"ז י"ל דלכן נשא יעקב שתי אחיות, ולא משום שהאבות קיימו רק בא"י, ולפי"ז י"ל דארץ ישראל אינה מוחזקת מאבותינו, ולפי"ז לא שייך לומר דהגלות התחיל מלידת יצחק, וקשה דאמאי יצאו ממצרים קודם הזמן, וע"כ משום דהשכינה ירדה למצרים והשלים המנין דשבעים נפש והשכינה

להזהיר גדולים על הקטנים, מאי לאו דאמרי להו לא תאכלו, ומשני, לא, דלא ליספו להו בידים, תא שמע, אמור ואמרת (שתי אמירות הללו למה), להזהיר גדולים על הקטנים (שלא יטמאו), מאי לאו דאמר להו לא תיטמו, ומשני, לא, דלא ליטמו להו בידים, וצריכי, דאי אשמעינן שקצים משום דאיסורן במשהו (בכעושה כטומאתן), אבל דם דעד דאיכא רביעית אימא לא, ואי אשמעינן דם משום דאיכא כרת, אבל שרצים אימא לא, ואי אשמעינן הני תרתי, משום דאיסורן שוה בכל, אבל טומאה אימא לא, ואי אשמעינן טומאה, כהנים שאני משום דריבה בהן מצות יתירות, אבל הני אימא לא צריכא עיי"ש.

והקשה הרא"ם (פרשת אמור), הא אכתי קשה למ"ל קרא בשרצים, תיפ"ל מטומאת כהנים ודם, דליכתוב רחמנא טומאה ודם ולייתו שרצים מינייהו, דכי פרכת מה לכהנים שכן ריבה להם הכתוב מצות יתירות, איכא למימר דם יוכית, וכי פרכת מה לדם שכן כרת איכא למימר טומאה תוכית, וחזר הדין לא ראי זה כראי זה ולא ראי זה כראי זה, הצד השוה שבהן שהן באזהרה והזהירו בהן גדולים על הקטנים, אף שרצים ושאר כל איסורין שבתורה שהן באזהרה יהיו גדולים מוזהרין על הקטנים עכ"ק.

ותירין בספר שער הזקנים ח"ב (דף ר), דקסד"א דדיו להיות כהני דבעי כזית אבל בשרצים דבמשהו מנ"ל דאסור, לכן איצטריך גם בשרצים דאסור למספי, וכן נמי לא קשה למ"ל קרא אדם, תיפ"ל דילפינן משרצים וטומאת כהנים, דאיצטריך דם דחייב כרת למספי בידים דבהני אינו אלא לאו, וכתב, אך כ"ז למ"ד דון מינה ומינה לא נודע לן בדם איסור כרת ובשרצים איסור דמשהו, אבל אי ס"ל כמ"ד דון מינה ואוקי באתרה, עכצ"ל דאיצטריך האי קרא דמצוין ב"ד להפרישו אבל אסור לספות בידים, ובמנחות (ק"ז). איתא דרבי ס"ל דון מינה ואוקי באתרה עיי"ש, ומבואר בתוס' מנחות (ע"ט): ד"ה ומי אית ליה, דר"א בר"ש ס"ל כוותיה דאבוה עיי"ש, וכיון דרבי ס"ל דון מינה ואוקי באתרה, אמרינן דמן הסתם ס"ל לאביו רשב"ג ג"כ, דאל"כ לא הוה פליג רבי על אביו, א"כ שפיר פריך הגמ' מהברייתא דרשב"ג אומר התינוקות של בית רבן קורין לאור הנר, דכיון דס"ל דון מינה ואוקי באתרה, א"כ סובר דבאיסור דאורייתא ב"ד מצוין להפרישו, א"כ גם באיסור דרבנן אסור ליתן לקטן, וע"כ הא דאמר מסדרין ראשי הפרשיות וקורין לאור הנר, הוא לאו משום דהוי איסור דרבנן ומותר לקטן, דהא לרשב"ג גם איסור דרבנן אסור לקטן ואפ"ה קתני קורין לאור הנר עכ"ד היד מרדכי.

היוצא לנו מזה, דאי ס"ל דון מינה ואוקי באתרה, י"ל דספי ליה לקטן הוי רק דרבנן, ולפי"ז י"ל דס"ל עשה דוחה ל"ת שבמקדש ומהני תשובה על חטא דע"ז, והא דלא אמרינן גבי יקדש עשה דוחה ל"ת, משום דאפשר לקיי"ש להאכילו לכהן קטן דליכא רק איסור דרבנן, משא"כ אי ס"ל דון מינה ומינה, י"ל דספי ליה לקטן איסור בידים הוי דאורייתא, ומעתה לא הוי אפשר לקיי"ש להאכילו לכהן קטן, וע"כ דלכן לא אמרינן עשה דוחה ל"ת משום דאין עשה דוחה ל"ת שבמקדש, וי"ל דעל חטא דע"ז לא מהני תשובה.

ולכאורה יש להקשות לפימש"כ הפמ"ג פתיחה כוללת (ח"ב סי' ט), ואו"ח (סי' שפ"ג מש"ז סק"א) ובשו"ת נוב"ק (סי' ע"ה) ומהדו"ת או"ח (סי' א'), דספי ליה לקטן בידים בכל איסורים הוי רק מדרבנן עיי"ש, א"כ מאי פריך הגמ' נימא עשה דוחה ל"ת הא אפשר לקיי"ש להאכילו לכהן קטן, דמ"ע דאכילת קדשים מקיימין גם ע"י קטנים כמבואר במסכת זבחים (דף צ"ט) ובמסכת מנחות (דף ע"ג), ואיסור דאורייתא ליכא לפי"ד המפ' הנ"ל דספי ליה בידים אינו אסור רק מדרבנן, וא"כ אפשר לקיי"ש והיכא דאפשר לקיי"ש לא אמרינן עשה דוחה ל"ת, ועיין בשו"ת אבני ציון (ח"א סי' ס"ט אות ה') עיי"ש.

והנבס"ד, דאיתא במסכת שבת (דף י"א), ולא יקרא לאור הנר (בספר שמא יטה הנר להביא השמן לפי הפתילה שידלק יפה ונמצא מבעור בשבת), באמת אמרו, החזן רואה היכן התינוקות קוראין (חזן הכנסת המקרא שבעה הקוראים בתורה ופעמים שאינו יודע היכן צריכין לקרות למחר ורואה היכן קורין התינוקות של בית רבן בשבת זו והן קורין בסדר לאור הנר בבית הכנסת ויודע שהיא פרשה של שבת זו), אבל הוא לא יקרא, ופריך הגמ' (דף י"ב), והאמרת רישא רואה מאי לאו לקרות, לא לסדר ראשי פרשיותיו (ומריצין בפיו שמתוך שראש הפרשה שגורה בפיו הוא נוכר ככולה למחר ומסייע את שבעה הקורין בנקודות ובטעמים בלחש), מיתבי, רשב"ג אומר התינוקות של בית רבן היו מסדרין פרשיות וקורין לאור הנר וכו' עיי"ש.

והקשה בספר יד מרדכי, דלשיטת הרשב"א בחידושו למסכת יבמות (דף ק"ד) דאיסור דרבנן יהיבין לקטן בידים, וכן הוא דעת הר"ן, ועיין בחידושי הרשב"א מסכת גיטין (דף ג"ח). ד"ה ועל הקטנה שכתב דכן הוא דעת רש"י, א"כ מאי פריך מהא דתינוקות דקורין לאור הנר אפילו לכתחלה, דהא זה לא הוי רק איסור דרבנן, ואיסור דרבנן מותר לקטן אפילו לכתחלה עכ"ק.

וכתב ליישב, דהנה ז"ל הרשב"א (סו), ומיהו משמע ליה דבאיסורים של דבריהם מותר לומר לו לאכול בפירושו, דהא למ"ד בשל תורה בית דין מצווין להפרישו, בשל דבריהם אין מצווין להפרישו, כדמתרצינן בגמ' הכא במאי עסקינן בעצין שאינו נקוב מדרבנן, ואמרינן נמי בדמאי הקילו, וכיון שכן כיון דקיי"ל דאף בשל תורה אין ב"ד מצווין להפרישו, בשל דבריהם מתירין לו דרגא אחת יותר ומתירין לו אפילו לומר לו לאכול עכ"ל, הרי דסברת הרשב"א הוא דכיון דבשל תורה אין ב"ד מצווין להפרישו, בדרבנן נחתנין חד דרגא ומתירין לספות בידים, אבל אי ס"ל בדאורייתא ב"ד מצווין להפרישו, לא נחתנין בדרבנן רק חד דרגא דאין ב"ד מצווין להפרישו, אבל לא ספינן בידים דזה יהיה ב' דרגות.

ואיתא ביבמות (דף ק"ג): רב יצחק בר ביסנא אירכסי ליה מפתחי דבי מדרשא ברשות הרבים, אתא לקמיה דר' פדת, אמר ליה זיל דבר טלא וטליא (הנהג תינוקות זכרים ונקבות), וליטיילו התם (ישחקו שם ושבת היתה), דאי משכחי להו מייתי להו, אלמא קסבר קטן אוכל נבלות אין ב"ד מצווין להפרישו, תא שמע לא תאכלום כי שקן הם (קרא יתירא הוא דהא כתיבי אזהרות הרבה בשרצים), לא תאכלום להזהיר גדולים על הקטנים, מאי לאו דאמר להו לא תאכלו, ומשני, לא, דלא ליספו להו בידים, תא שמע, כל נפש מכם לא תאכל דם (קרא יתירא הוא דהא כתיבי אזהרות הרבה גבי דם),

אך כ"ז א"ש אי ס"ל מלשאל"ג פטור א"כ ממנ"פ אי היה להם דין ישראל לא עשו מלאכה דהא פטורין על מלאכה שאצל"ג, ואי הוי להם דין ב"נ שפיר נחשב להם למלאכה ולא עברו על יום ולילה לא ישבותו, אבל למ"ד דמלשאל"ג חייב, א"כ לא שייך לומר דעשו מלאכה שאצל"ג, דהלא אי היה להם דין ישראל א"א להם לעשות מלאכה שאצל"ג דהלא חייבים על מלאכה שאצל"ג.

וראיתי מכ"ק אדמו"ר מצאנו שליט"א, די"ל דזה תליא בפלוגתא ר' יהודה ור' שמעון במסכת ב"מ (דף קט"ו) אי דרשינן טעמא דקרא או לא דרשינן, דר"ש דס"ל דרשינן טעמא דקרא, י"ל דציווי שביתת מלאכה בשבת הוא כדי שיהא גוף האדם שובת, כדכתיב בפרשת ואתחנן (פרשה ה-ט"ו) וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים וגו' על כן צווך ה' אלקיך לעשות את יום השבת, והיינו דטעמא דאמרה תורה לנוח בשבת לזכר יציאת מצרים, כי בעוד שבמצרים היו יגעני כח בעבודת סבלות מצרים, כעת שיצאו מעבודת לחרות גופם נח ושובת במנוחת אהבה, ולכן אי ס"ל דרשינן טעמא דקרא בעינן שיהא הגוף נח, ומהאי טעמא ס"ל לר"ש שמלאכה שאצל"ג פטור, דכיון דציווי שביתת שבת הוא כדי שיהא גופו נח, ועצם המלאכה אינו תועבה, והו"ל רק על הגברא, ולכן היכי דאין צריך למלאכה לא איכפת לן מה שנעשה המלאכה, אבל אי ס"ל לא דרשינן טעמא דקרא, אין לאזהרת השבת שייכות למנוחת הגוף, וציווי המלאכה אינה מחמת מנוחת האדם, אלא דהמלאכה בעצמותה היא תועבה, ולכן ס"ל דגם על מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עכ"ד כ"ק אדמו"ר מצאנו שליט"א.

ומעתה מבואר מאמר המדרש, דר"מ דס"ל לא דרשינן טעמא דקרא וכנ"ל (א"ת ה), ומעתה ס"ל מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב, ולפי"ז מהא דשמרו האבות את השבת ע"כ דיצאו מכלל בני נח, א"כ שפיר חשבינן אסנת לבת יעקב, וי"ל דהיא השלימה למנין שבעים נפש, ואין צריך לומר דבני דין נחשב לשנים, ולכן בספרו של ר' מאיר מצאו כתוב ובן דין חושים, דלדעתו לא הוצרך להשלים המנין ע"י חושים לחושבו כשתים ודו"ק.

ט) עוי"ל, דבש"ך עה"ת (פרשת וישב) כתב, דהשבטים נתחייבו על מכירת יוסף בשביל שעברו על מש"כ בפרשת כי-תצא (פרשה כ"ד-ז) כי ימצא איש גונב נפש מאחיו מבני ישראל והתעמר בו ומכרו ומת הגנב הוא, אך זה תליא בהא דאיתא במסכת סנהדרין (דף פ"ה:) הגונב נפש וכו', ר' יהודה אומר עד שיכניסנו לרשותו וישתמש בו שנאמר והתעמר בו ומכרו, ובגמ' ות"ק לא בעי עימור, אמר רב אחא בריה דרבא עימור פחות משה פרוטה איכא בינייהו עיי"ש, וא"כ השבטים שלא נשתמשו ביוסף עבודת עבד אלא רק מכרוהו אין עליהם עונש מיתה, והא דחייב רק היכא דגם השתמש בו היינו משום דלחלק צריך קרא, ומה דכתיב והתעמר בו ומכרו חדא ניהו, משא"כ למ"ד לחלק לא צריך קרא, י"ל דבגונב ומוכר לבד כבר נתחייב עיי"ש, ועיין בספר יושב אהלים פרשת בשלח (דף ק"ג) עיי"ש.

ומעתה מבואר דברי המדרש, דר"מ דס"ל במסכת שבועות (דף ל"א.) דון מינה ומינה, ולפי"ז ס"ל דספי ליה לקטן איסור בידיים הוי דאורייתא, ומעתה לא הוי אפשר לקיי"ש להאכילו לכהן קטן, וע"כ דלכן לא אמרינן עשה דוחה ל"ת משום דאין עשה דוחה ל"ת שבמקדש, וי"ל דעל חטא דע"ז לא מהני תשובה, ומעתה אין לומר דלכן יצאו קודם הזמן משום שעשו תשובה, וע"כ משום דהשכינה ירדה למצרים והשלים המנין דשבעים נפש והשכינה השלים הזמן, ואצל"ל דבני דין נחשב לשנים, ולכן לא כתיב ובני דין חושים אלא ובן דין חושים דלא נחשב אלא לאחד והקב"ה השלים לשבעים נפש ודו"ק.

ח) עוי"ל עפ"י הנ"ל, דלכן כתיב ובני דין חושים כי חושים השלים המנין של שבעים נפש, אך בספר נחל קדומים להחיד"א בפרשת שמות עה"פ ויהי כל נפש כתב, דלמ"ד דאסנת היתה בת דינה שנתעברה משכם ונשאת ליוסף, כמש"כ בתרגום יונתן בפרשת מקץ (פרשה מ"א-מ"ה) עה"פ ויתן לו את אסנת וגו' וז"ל, ויהי ליה ית אסנת דילידת דינה לשכם ורבייתא אתה פוטיפרע וכו' עיי"ש, וכ"כ בפרקי דר' אליעזר (פרק ל"ח) עיי"ש, אפשר לומר דאסנת השלימה החשבון, ומצטרפת עם בעלה ובניה עיי"ש.

ואיתא במסכת יבמות (דף ע"ח:) ובמסכת קידושין (דף ס"ז), כי אתא רבין אמר ר' יוחנן באומות הלך אחר הזכר עיי"ש, ובישראל הולכין אחר האם, ולפי"ז אי היה לאבותינו דין ישראל ואזלינן בתר האם, אז י"ל דאסנת נחשבת לבת יעקב וי"ל דהשלימה למנין שבעים נפש, משא"כ אי ס"ל דהיה להם דין ב"נ ואזלינן בתר הזכר, א"כ אסנת נחשבת לבת שכם ולא לבת יעקב, ולפי"ז לא אמרינן דאסנת השלימה למנין, וכ"כ בספר חמודי צבי (בפרשתן).

ולכאורה יש להוכיח דקודם מתן תורה יצאו האבות מכלל ב"נ, דנודע קושית המפ' אהא דאיתא במסכת יומא (דף כ"ח:) קיים אברהם אבינו כל התורה כולה עד שלא ניתנה, דהיאך שמר את השבת שלא נצטווה עליה הרי ב"נ מוזהר שלא לשבות, כדאיתא במסכת סנהדרין (דף נ"ח:) אמר ריש לקיש עכו"ם ששבת (ממלאכתו יום שלם) חייב מיתה, שנאמר ויום ולילה לא ישבתו (ודריש לא ישבתו ממלאכה דאבני אדם נמי קאי, ולא תימא לא ישבתו אהנן ששת עתים דקרא קאי כלומר לא יבטלו ולא יפסקו מלהיות), ואמר מר אזהרתן זו היא מיתתן עיי"ש עכ"ק, וע"כ דיצאו מכלל בני נח, ועיין בספר פרשת דרכים (דרוש א').

אך לפימש"כ בספר בית האוצר (מערכת א' אות כ) לתרין קושית המפ' הנ"ל, דהאין שמרו האבות את השבת הא ב"נ ששבת חייב מיתה, די"ל דעשו מלאכה שאצל"ג, דחשיב שפיר מלאכה, אלא דמלאכת מחשבת הוא דלא הוי, ופטורין עליה בשבת מפאת סמיכות פרשת שבת לפרשת המשכן, ובמשכן כתיב מלאכת מחשבת וכמבואר בחגיגה (דף י'), ועכ"פ לענין מצות הב"נ דכתיב רק יום ולילה לא ישבותו, ולא כתיב שם מלאכת מחשבת, א"כ הא גם מלאכה שאצל"ג שפיר לא הוי שביתה כיון דהוי מלאכה עיי"ש, וכ"כ בספר חתן סופר (או"ח שערי התפילה נש"כ).

דעיקר גזירת הגלות היתה שיהיו דייקא במצרים, ולפי"ז לא שייך לומר דשאר הגליות ישלימו הזמן, וכה ראיתי בספר בתי נפש בית מועד (דרוש לפסח) שכ"כ עיי"ש.

והנה המפרשים הקשו דהיתכן שאאע"ה שעמד בעשרה נסיונות, לא עמד בנסיון זה ומסר את שרה להכשל באיסור ערוה שהוא מעבירות שיהרג ואל יעבור, ובכן ממילא תאסר עליו.

ותירץ בספר חיי נפש (פרשת לך-לך) עפימש"כ התוס' בכתובות (דף ג:) ד"ה ולדרוש להו, וא"ת והא אמרינן בסנהדרין (דף ע"ד.) דעל כל עבירות יעבור ואל יהרג, חוץ מעכו"ם וג"ע ושפיכת דמים, ותירץ ר"ת, דאין חייבין מיתה על בעילת מצרי, דכתיב וזרמת סוסים זרמתם וכו', ואין נראה לריב"ם דהא ע"י ביאת כותי נאסרה על בעלה וכו' עיי"ש. נמצא דהו"ל מחלוקת בין ר"ת ובין הריב"ם, דר"ת ס"ל דאין חייבין על ביאת מצרי, וריב"ם ס"ל דנאסרה ע"י ביאת מצרי.

וי"ל דפליגי אי עכו"ם נקראים אדם או לא, דר"ת ס"ל דהמה דומים לסוסים ואינם בכלל אדם, והריב"ם ס"ל דנקראים אדם, ולפי"ז י"ל דאאע"ה ס"ל כשיטת הר"ת דביאת מצרי אינה אוסרת ואין חייבין על ביאת מצרי, דאתם קרויים אדם ולא עכו"ם קרויים אדם עכ"ד.

ומעתה מבואר דברי המדרש, דר"מ דס"ל דגם עכו"ם קרויין אדם כדאיתא במסכת סנהדרין (דף נ"ט.), ולפי"ז אשה נאסרה ע"י ביאת עכו"ם כשיטת הריב"ם, ולפי"ז גלות מצרים בעינן שיהיה דייקא במצרים, והטעם שיצאו קודם הזמן דהשכינה השלים הזמן, וא"כ י"ל דהשכינה השלים למנין שבעים נפש, ואצ"ל דבני דן נחשב לשנים, ולכן בספרו של ר' מאיר מצאו כתוב ובן דן חושים, דלדעתו לא הוצרך להשלים המנין ע"י חושים לחושבו כשתים ודו"ק.

להערות: hoilmoshe@gmail.com

היוצא לנו מזה, דאי ס"ל לחלק צריך קרא ואין חייבים אלא על עימור ומכירה, אין להעניש את השבטים על מכירת יוסף, ושפיר י"ל דקושי השעבוד השלים הזמן, משא"כ אי ס"ל לחלק לא צריך קרא, וחייבים אף על מכירה בלבד, א"כ נגזר קושי השעבוד כדי לכפר על חטא דמכירת יוסף, ולפי"ז לא נשלם גזירת הגלות.

ובספר מלא הרועים (ח"ב) ערך לחלק צריך קרא (אות ו') כתב דמאן דס"ל דברה תורה כלשון בני אדם, ס"ל לחלק לא צריך קרא עיי"ש, ועיין שם (אות י"ד) שכתב, דמאן דס"ל שעבודא לאו דאורייתא ס"ל לחלק לא צריך קרא עיי"ש, והנה ר"מ ס"ל דברה תורה כלשון בני אדם כמש"כ בספר שערי שמים (שער י"ז), וכ"כ בספר מלא הרועים ערך דברה תורה (אות ה'), וגם ס"ל שעבודא לאו דאורייתא כמש"כ לעיל (אות ה').

ולפי"ז יובן דברי המדרש, בתורתו של ר"מ דס"ל לחלק לא צריך קרא, וחייבים אף על מכירה בלבד, א"כ נגזר קושי השעבוד כדי לכפר על חטא דמכירת יוסף, וליכא למימר דקושי השעבוד השלים הזמן, והטעם שיצאו קודם הזמן דהשכינה השלים הזמן, וא"כ י"ל דהשכינה השלים למנין שבעים נפש, ואצ"ל דבני דן נחשב לשנים, ולכן בספרו של ר' מאיר מצאו כתוב ובן דן חושים, דלדעתו לא הוצרך להשלים המנין ע"י חושים לחושבו כשתים ודו"ק.

ט) עוי"ל, עפימש"כ בספר מגלה עמוקות (ס"פ שמות), ובספר תורת חיים עמ"ס סנהדרין (דף צ"ב), דלכן יצאו ממצרים קודם הזמן, משום דשאר הגליות ישלימו עיי"ש.

והרמב"ן (בראשית י"ב-י) כתב וז"ל, ודע כי אברהם אבינו חטא חטא גדול בשגגה שהביא אשתו הצדיקת במכשול עון מפני פחדו פן יהרגוהו, והיה לו לבטוח בה' יתברך שיציל אותו ואת אשתו ואת כל אשר לו, כי יש באלקים כח לעזור ולהציל וכו', ועל המעשה הזה נגזר על זרעו הגלות בארץ מצרים ביד פרעה, במקום המשפט שמה הרשע והחטא עכ"ל, וכ"כ הרבינו בחיי עיי"ש, מבואר מזה